

JAN KRAJCZYŃSKI*

PRAWNO-KANONICZNY ZAKAZ PODEJMOWANIA
PRZEZ DUCHOWNYCH NIEKTÓRYCH RODZAJÓW
DZIAŁALNOŚCI I JEGO ZNACZENIE
NA GRUNCIE PRAWA POLSKIEGO

Streszczenie

Autor artykułu podejmuje kwestię zakazu prowadzenia przez duchownych działalności określonej w kan. 285 § 4 i kan. 286 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Wynika z nich, że objęcie przez duchownego zarządu dóbr należących do świeckich, wejście w posiadanie świeckiego urzędu, z którym łączy się obowiązek składania rachunków, oraz stałe zajmowanie się handlem i transakcjami nastawionymi wyłącznie na zysk, stanowią przekroczenie przepisu prawa kanonicznego. Zakazy te jednak nie mogą być uznane za obowiązujące na gruncie prawa polskiego, a czynności dokonywane przez duchownego sprawującego taki urząd lub funkcję będą ważne. Omawiane normy prawa kanonicznego nie mają bowiem w Rzeczypospolitej Polskiej charakteru norm prawa powszechnie obowiązującego ani też wewnętrznie obowiązującego (art. 87 i art. 93 Konstytucji RP). Innymi słowy, chociaż Kościół katolicki, w imię zasady autonomii, ma prawo do samoorganizacji i samorządności, jego prawo własne jest obcym względem prawa polskiego. W efekcie, duchowny, który niezgodnie z prawem kanonicznym zasiada w zarządzie spółki kapitałowej lub przedsiębiorstwa państwowego, powinien być uznany za działającego zgodnie z prawem. Inna wykładnia obowiązujących przepisów podważałaby zasadę pewności i bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

Słowa kluczowe: duchowni; zarząd dóbr; handel; Kościół katolicki

* Ks. dr hab., prof. UKSW, Katedra Prawa o Posłudze Nauczania i Uświęcania, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, e-mail: jan krajczynski@wp.pl. ORCID 0000-0001-9170-4449.

WSTĘP

Jednym z charakterystycznych znaków naszych czasów jest wzmożona aktywność gospodarcza jednostek i grup ludzkich. Poszczególni ludzie i rodziny są zainteresowani rozwojem zawodowym, awansem społecznym, podniesieniem poziomu życia, dostatkiem, spokojnym życiem. Te ostatnie czynniki nie są też obce środowisku duchownych. Oni również chcą być aktywni, spokojni o warunki życia w podeszłym wieku, bezpieczni w razie choroby, wolni od ubóstwa, cieszący się posiadaniem choćby niewielkiego mienia.

Świadomość istotnego wpływu czynników materialnych na kondycję psychofizyczną człowieka sprawia, że ludzie z zasady starają się zabezpieczyć własną przyszłość. Interesuje ich też dzień jutrzejszy społeczności państwowej, do której należą. Także władze państwowe świadome są ściślejszej zależności, jaka zachodzi między aktywnością zawodową i gospodarczą obywateli, a ich poziomem życia i bogactwem państwa¹. Starają się więc tworzyć możliwie korzystne warunki rozwoju zawodowego i działalności gospodarczej oraz odpowiednio chronić prawa ludzi w zakresie życia gospodarczego.

Natomiast ustawodawca kościelny kieruje się przekonaniem, że istnieją takie rodzaje działalności, które nie są zgodne z charakterem życia i posługi kapłańskiej. W związku z tym uznaje niektóre formy aktywności gospodarczej za obce stanowi duchownemu². Tego typu zakazy prawne, obwarowane stosownymi sankcjami, znane są dyscyplinie kościelnej już od czasów apostołskich³. Znaleźć je też można w aktualnie obowiązującym prawie Kościoła katolickiego⁴. Jednak w środkach masowego przekaza-

¹ Zob. Surdej 2011, 17-27.

² Zob. kan. 289 § 2 KPK (Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań: Pallotinum 1984); kan. 382 KKKW (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1061-1363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tł. Leszek Adamowicz, Marzena Dyjakowska, Lublin: Gaudium 2002).

³ Zob. Wernz 1943, 170-171.

⁴ Zob. kan. 285 § 1-4, 286, 287 § 2 KPK; kan. 383 nr 1, 385 § 2 KKKW.

zu podawane są czasem informacje o aktywności niektórych duchownych w związkach zawodowych⁵, o sprawowaniu przez nich urzędów państwowych⁶, o czynnym udziale innych w zarządzie spółek państwowych⁷, a nawet o defraudacji środków w związku z dokonywaniem aktów zarządu⁸.

W tej perspektywie zasadne jest postawienie pytania o zakres praw, jakie posiadają duchowni Kościoła katolickiego w życiu gospodarczym. Nie można przy tym zapomnieć, że wolność działalności gospodarczej została

⁵ Przykładem mogą tu być księża–robotnicy we Francji, którzy także „angażowali się w akcje strajkowe i działalność związkową”. Zob. *Księża w kombinezonach. Z Oscarem Colem-Arnalem rozmawia Misa Tomaszewski*, <http://magazynkontakt.pl/cole-arnal-ksieza-w-kombinezonach-html> [dostęp: 19.08.2017]. „Największy związek zawodowy w Wielkiej Brytanii – *Unite* – podał informację, że 250 duchownych (wśród nich jeden biskup) zgłosiło się o ochronę w związku z bullyingiem, jakiego doświadczyli w swoich Kościołach i wspólnotach. Większość z nich to anglikanie, ale do *Unite* swoje problemy zgłaszają też księża katolicy i nawet rabin. Związek założył specjalną linię pomocy dla księży zastraszonej przez swoich biskupów lub kongregacje, traktując ją jako część kampanii na rzecz pełni praw pracowniczych dla księży [...]”. Zob. *Księża potrzebują ochrony przed tyranizowaniem*, <http://www.ekumenizm.pl/religia/inne/ksieza-potrzebuja-ochrony> [dostęp: 19.08.2017].

⁶ W ostatnim czasie dość głośno jest w niektórych mediach o zatrudnieniu w Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku ks. Tomasza Duszkiewicza (od dnia 3 stycznia 2017 r.), któremu powierzono stanowisko ds. współpracy z otoczeniem regionalnym. Zob. *Ks. Tomasz Duszkiewicz dostał stanowisko w RDLP w Białymstoku*, <http://plus.wspolczesna.pl/wiadomosci> [dostęp: 19.08.2017]. W odpowiedzi na interpelację poselską dotyczącą zakresu obowiązków ks. Duszkiewicza, podsekretarz stanu w Ministerstwie Środowiska odpowiedział m.in.: „Ksiądz kreuje, ma wspierać oraz opiniować działania z zakresu kształtowania dobrych relacji z otoczeniem regionalnym RDLP w Białymstoku, a także współpracować z placówkami oświatowymi w zakresie edukacji społecznej i przyrodniczej. Do jego zadań należy także zapewnienie funkcjonowania właściwego wizerunku RDLP w Białymstoku, jako organizacji kompetentnej, otwartej na współpracę oraz przygotowanej na rozwiązywanie konfliktów lokalnych”. Zob. *Co robi ks. Duszkiewicz w Lasach Państwowych? Tak tłumaczy się ministerstwo*, <http://wiadomosci.wp.pl/co-robi-ks-duszkiewicz-w-lasach-panstwowych> [dostęp: 19.08.2017].

⁷ Na przykład przy okazji ujawnienia treści kolejnej porcji taśm nagranych w restauracji „Sowa i Przyjaciele” w Warszawie, poinformowano opinię publiczną o tym, że ks. Kazimierz Sowa, były dyrektor Religia.tv, w latach 2013-2016 był członkiem rady nadzorczej spółki akcyjnej Krakchemia S.A. Zob. *Powołanie Rady Nadzorczej Krakchemia S.A. na nową kadencję, 17 kwietnia 2013*, <http://www.krakchemia.pl/913,2013,2776.krakchemia.pl> [dostęp: 08.04.2014]; *Powołanie Rady Nadzorczej Krakchemia S.A. na nową kadencję*, <http://www.krakchemia.pl/1017,2016,2983.krakchemia.pl> [dostęp: 28.06.2016].

⁸ Zob. Krajczyński 2012, 214-250.

objęta ochroną w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁹ Zgodnie z art. 22 ustawy zasadniczej „ograniczenie wolności działalności jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny”. Ponadto ustrojodawca zastrzegł wyraźnie, że nikt nie może być dyskryminowany w życiu gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 ust. 2) i osobno zaznaczył, że kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu gospodarczym (art. 33 ust. 1). Zasady korzystania z wolności działalności gospodarczej zostały dookreślone w ustawie z dnia 3 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców¹⁰. W jej art. 2 (podobnie jak w art. 6 ust. 1 poprzednio obowiązującej ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹¹) zapisano, iż „[p]odejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej jest wolne dla każdego na równych prawach”. Natomiast równość wszystkich wobec prawa i zakaz dyskryminacji w dziedzinie zatrudnienia zostały skonkretyzowane w rozdziale IIa Kodeksu pracy¹². Postanowiono tam m. in., że „[k]ażdy ma prawo do swobodnie wybranej pracy. Nikomu, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie, nie można zabronić wykonywania zawodu” (art. 10 § 1) oraz że „[j]akakolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze pracy – jest niedopuszczalna” (art. 11³)¹³. Obowiązek równego traktowania osób fizycznych w zakresie działalności gospodarczej i zatrudnienia potwierdza wreszcie ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania¹⁴. Natomiast

⁹ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁰ Dz.U. z 2018 r., poz. 646.

¹¹ Dz.U. z 2017 r., poz. 2168 z późn. zm.

¹² Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz.U. z 2018 r., poz. 917 z późn. zm. Zob. Skoczyński 1999, 2; Skąpski 2006; Lewandowski 2014, 137-153; Sobczyk 2014, 31-59.

¹³ Zob. także Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, art. 11², 18 § 3, 18^{3a} § 1-6, 18^{3b} § 1.

¹⁴ Dz.U. z 2010 r. Nr 254, poz. 1700. Zob. m.in. art. 3, 4 pkt 2, 8 ust. 1 pkt 1-4.

zasadę wolności gospodarczej potwierdzają ponadto umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę, w tym Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (zob. art. 49 i 56)¹⁵, a także Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (zob. art. 16)¹⁶.

W niniejszym opracowaniu chodzić więc będzie o odpowiedź na pytanie, czy w państwie, w którego ustawie zasadniczej chroni się równość wszystkich wobec prawa i zakazuje dyskryminacji m.in. w życiu gospodarczym (podkreślając przy tym zwłaszcza równość praw mężczyzn i kobiet)¹⁷, duchowni mogą podejmować każdą formę aktywności gospodarczej. Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy wyjaśnić znaczenie zakazów, o jakich mowa w kan. 285 § 4 i 286 KPK, a także wskazać na prawno-kanoniczne i prawno-cywilne konsekwencje ich złamania.

1. ZAKAZ PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI NASTAWIONEJ NA ZYSK I SPRAWOWANIA NIEKTÓRYCH URZĘDÓW PRZEZ DUCHOWNYCH

Ustawodawca kościelny świadom tego, że częścią dziedzictwa kapłana jest sam Bóg¹⁸ oraz że duchowny winien przede wszystkim zabiegać o ten „skarb, który jest w niebie”¹⁹, zakazuje świętym szafarzom podejmowania niektórych czynności z zakresu działalności gospodarczej, które nie

¹⁵ Dz.Urz. U.E. z 2010 r. C 83/47.

¹⁶ Dz.Urz. U.E. z 2010 r. C 83/389.

¹⁷ W Konstytucji RP postanowiono m.in.: „1. Wszyscy są równi wobec prawa. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny” (art. 32); „Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym” (art. 33 ust. 1); „Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń” (art. 33 ust. 2).

¹⁸ „Rzekł Pan do Aarona: «Nie będziesz miał dziedzictwa w ich kraju; nie otrzymasz również pośród nich żadnego przydziału ziemi; Ja jestem działem twoim i dziedzictwem twoim pośród Izraelitów»”. Lb 18, 20.

¹⁹ Zob. Mt 6, 19; 6,20. Por. Mt 10, 9-10; Mk 6, 8; Łk 9, 3-4; 10, 7; 1 Kor 9, 13-14; Ga 6, 6; 2 Tm 2, 4.

odpowiadają charakterowi posługi kapłańskiej²⁰. W kan. 285 § 4 KPK prawodawca stanowi m. in.: „bez pozwolenia własnego Ordynariusza nie wolno duchownym podejmować zarządu dóbr należących do świeckich albo świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków”. Równie ograniczający charakter posiada dyspozycja zawarta w kan. 286 KPK, gdzie postanowiono: „zabrania się duchownym zawierania transakcji lub uprawiania handlu, osobiście bądź przez innych, czy to na własną, czy też na korzyść innych, chyba że za zgodą legalnej władzy kościelnej”. O ile w KKKW pominięto pierwszy z powyższych zakazów, nie opuszczono w tym zbiorze prawa kanonicznego zakazu dotyczącego transakcji i handlu (zob. kan. 385 § 2)²¹.

A. ZAKAZ PODEJMOWANIA PRZEZ DUCHOWNYCH ZARZĄDU DÓBR
NALEŻĄCYCH DO ŚWIECKICH I SPRAWOWANIA URZĘDÓW,
O KTÓRYCH JEST MOWA W KAN. 285 § 4 (*AB INITIO*)

Wyrażenie „zakaz podejmowania zarządu dóbr należących do świeckich albo świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków”, jest nader ogólne. Co więcej, wobec bogatego spektrum stosunków pracy i form działalności gospodarczej niekoniecznie jest ono jednoznaczne i ścisłe. Istotnymi określnikami pozwalającymi zidentyfikować zakazane przez ustawodawcę aktywności są użyte wyrażenia („dobra należące do świeckich”, „urzędy, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków”) oraz bezpośredni kontekst, w jakim znajdują się powyższe przepisy.

Ustawodawca kościelny zastrzega: *Clerici [...] ne ineant gestiones bonorum ad laicos pertinentium aut officia saecularia, quae secumferunt onus reddendarum rationum* (kan. 285 § 4 *ab initio* KPK). Zgodnie z powyższą dyspozycją, duchowni mają zakaz *ineire gestiones bonorum*.

²⁰ Zgodnie z kan. 285 § 1 i 2 KPK, jest tu mowa o aktywności, która wprost nie przystoi stanowi duchownemu, według przepisów prawa partykularnego, lub jest obca temu stanowi życia. Według kan. 382 KKKW, chodzi o działalność, która na podstawie przepisów prawa partykularnego nie przystoi stanowi duchownemu i jest mu obca.

²¹ W kan. 385 § 2 KKKW postanowiono: „Zabrania się duchownym uprawiania handlu lub transakcji osobiście lub przez innych, czy to na korzyść własną, czy innych, chyba że za zgodą władzy określonej w prawie partykularnym własnego Kościoła *sui iuris* albo Stolicy Apostolskiej”.

Innymi słowy, nie wolno im podejmować, rozpoczynać²² i obejmować²³ zarządu majątku. Oczywiście, chodzi tu wyłącznie o *gestio bonorum ad laicos pertinentium*, czyli o zarząd wszelkiego rodzaju mienia, które należy²⁴ przynajmniej do jednej osoby świeckiej²⁵. Szczególnie niejasne jest wyrażenie *officia saecularia, quae secumferunt onus reddendarum rationum*. O ile bowiem nie budzi większych wątpliwości, różne od *officium ecclesiasticum*²⁶, pojęcie *officium saecularium*, które oznacza urząd lub stanowisko służbowe ustanowione na stałe dla realizacji spraw świeckich, o tyle wysoce techniczne, właściwe dla prawa finansowego, wyrażenie *onus reddendarum rationum* rodzi już istotne trudności interpretacyjne. Łaciński zwrot *rationem reddere* (składać rachunek) jest dość ogólny, a sam rzeczownik *ratio, -onis* (obrachowanie, obliczenie, rachunek, sprawa, interes)²⁷ przywodzi na myśl różne treści, niekoniecznie oznaczające obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych. W tym przypadku nader pomocne dla zrozumienia treści normy wrazonej w kan. 285 § 4 KPK (*ab initio*) jest uwzględnienie jej bezpośredniego kontekstu. Ustawodawcy niewątpliwie chodzi tu o taką działalność duchownego, która wprost wiąże się z jego odpowiedzialnością finansową²⁸. Innymi słowy, nie wolno mu

²² Zob. Pieńkos 1993, 185.

²³ Zob. Jougan 1992, 333.

²⁴ *Pertinentia, ae* – przynależność; *pertineo, ere* – dotyczyć, odnosić się, należeć, przynależeć. Zob. Pieńkos 1993, 288-289.

²⁵ Innymi słowy, jeśli w danym przypadku chodziłoby o dobra, które należałyby do kościelnej osoby prawnej albo do jakiegokolwiek duchownego, biskup, prezbiter i diakon posiadałby zdolność podjęcia zarządu, zgodnie z przepisami szczególnymi dotyczącymi wspomnianego mienia.

²⁶ Rzecz dotyczy urzędu kościelnego. Urząd ten, w myśl kan. 145 § 1 KPK, oznacza jakiegokolwiek ustanowione na stałe zadanie z postanowienia czy to Bożego, czy kościelnego dla realizacji celu duchowego. Pośród urzędów kościelnych należy wyróżnić te, które związane są z pełnym duszpasterstwem, do wypełniania których potrzebne jest wykonywanie władzy święceń. Tych ostatnich urzędów nie można ważnie powierzyć osobom, które nie otrzymały jeszcze święceń kapłańskich (por. kan. 150 KPK).

²⁷ Zob. Jougan 1992, 568.

²⁸ Na takie właśnie rozumienie wymienionych dwóch zakazów wskazują dwa ostatnie ograniczenia określone w kan. 285 § 4 KPK. Postanowiono tam mianowicie, że nie wolno duchownym ręczyć, nawet własnym majątkiem, bez porozumienia się z własnym Ordynariuszem; powinni też powstrzymać się od podpisywania weksli, przez które przyjmuje się obowiązek wypłacenia pieniędzy, bez żadnego rozstrzygnięcia sprawy.

zobowiązywać się do świadczenia pracy o charakterze stałym i podejmowania działalności, które polegają na zarządzaniu dobrami należącymi do osób świeckich, oraz obejmować świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania jakichkolwiek sprawozdań natury finansowej.

W praktyce przez zakaz określony w kan. 285 § 4 (*ab initio*) KPK należy rozumieć podejmowaną bez zgody własnego Ordynariusza działalność, „która [wprost – J.K.] wiąże się ze sprawami ekonomicznymi”²⁹ i której przedmiotem jest zarząd dóbr należących do świeckich lub sprawowanie urzędu, z którym z natury związany jest obowiązek składania sprawozdań finansowych. Jeśli chodzi o ten ostatni zakaz, może on w istocie dotyczyć różnych grup osób, w zależności od przepisów prawa obowiązujących na danym terytorium³⁰. W Polsce obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych dotyczy wszystkich jednostek, które prowadzą księgi rachunkowe na podstawie ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości³¹. Zgodnie z art. 69 ust. 1 tej ustawy, „kierownik jednostki składa we właściwym rejestrze sądowym roczne sprawozdanie finansowe [...]”. Za „kierownika jednostki” uważa się przy tym „członka zarządu lub innego organu zarządzającego, a jeżeli organ jest wieloosobowy – członków tego organu, z wyłączeniem pełnomocników ustanowionych przez jednostkę. W przypadku spółki jawnej i spółki cywilnej za kierownika jednostki uważa się wspólników prowadzących sprawę spółki, w przypadku spółki partnerskiej – wspólników prowadzących sprawę spółki albo zarząd, a w odniesieniu do spółki komandytowo-akcyjnej – komplementariuszy prowadzących sprawę spółki. W przypadku osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą za kierownika jednostki uważa się tę osobę; do osób wykonujących wolne zawody przepis ten stosuje się odpowiednio. Za kierownika jednostki uważa się również likwidatora, a także syndyka lub zarządcę ustanowionego w postępowaniu restrukturyzacyjnym” (art. 3 ust. 1 pkt 6). W efekcie, zgodnie z przepisami prawa polskiego, pośród podmiotów obowiązanych do sporządzania sprawozdań finansowych należy wymienić następujące osoby: członków zarządu w spółce handlowej, osobowej i kapitałowej,

²⁹ Rincón-Pérez 2011, 267.

³⁰ Jest tu mowa tak o przepisach prawa państwowego, jak o przepisach określonych w kanonicznym prawie partykularnym.

³¹ Dz.U. z 2018 r., poz. 395 z późn. zm.

oraz spółce handlowej, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego (zob. art. 2 ust. 1 pkt 1), wspólników prowadzących sprawę w spółce partnerskiej, jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro (zob. art. 2 ust. 2)³², komplementariuszy prowadzących sprawę spółki komandytowej i komandytowo-akcyjnej, likwidatorów, syndyków i zarządców w postępowaniu upadłościowym, a także osoby fizyczne prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą.

Pośród stanowisk zakazanych prawem kanoniczym, których piastowanie wiąże się z zarządem dóbr należących do świeckich, niewątpliwie należy wymienić następujące: zarządca środków trwałych³³, które należą do świeckich osób fizycznych i osób prawnych, ekonom dóbr materialnych, niematerialnych i prawnych należących do świeckich³⁴, menedżer

³² Jeśli chodzi o zakaz piastowania przez duchownych świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania rozliczeń finansowych, należy pamiętać, że „w przypadku spółek osobowych podatnikami podatku dochodowego są wspólnicy tych spółek, natomiast księgi rachunkowe prowadzi spółka i to ona – a nie każdy wspólnik z osobna – sporządza sprawozdanie finansowe”. „Składanie i ogłaszanie rocznych sprawozdań finansowych”, *Zeszyty Metodyczne Rachunkowości* 8 (440) z dnia 20 kwietnia 2017 r., s. 4, <http://www.gofin.pl/drukuj,1,85,213971.html> [dostęp: 1.09.2017]. Innymi słowy, w myśl dyspozycji kan. 285 § 4 (*ab initio*) KPK, zakaz, o jakim jest tam mowa, wiąże jedynie tych duchownych, którzy *de facto* zobowiązani są składać okresowe sprawozdanie finansowe.

³³ Za środki trwałe, w myśl art. 3 ust. 1 pkt 15 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, uważa się „z zastrzeżeniem pkt 17, rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostki. Zalicza się do nich w szczególności: a) nieruchomości – w tym grunty, prawo użytkowania wieczystego gruntu, budowle i budynki, a także będące odrębną własnością lokale, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego, b) maszyny, urządzenia, środki transportu i inne rzeczy, c) ulepszenia w obcych środkach trwałych, inwentarz żywy”.

³⁴ Przez wartości niematerialne i prawne należy rozumieć „nabyte przez jednostkę, zaliczane do aktywów trwałych, prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone do używania na potrzeby jednostki, a w szczególności: a) autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje, b) prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych, c) know-how” (art. 3 ust. 1 pkt 14 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości).

inwestycji³⁵ należących do świeckich, zarządzający funduszami inwestycyjnymi³⁶.

Zakaz podejmowania zarządu dóbr należących do świeckich albo świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków, trzeba interpretować ściśle. Znaczy to, że nie wolno go stosować w przypadku pozytywnej wątpliwości co do kwalifikacji stanu faktycznego. Zakaz ten nie obowiązuje więc duchownego, jeśli przynajmniej jedna, choćby najmniejsza znana racja każe wątpić, czy w danym przypadku chodzi o zarząd lub stanowisko, o jakich jest mowa w kan. 285 § 4 (*ab initio*) KPK. Wspomnianą wątpliwość co do charakteru urzędu lub funkcji rozstrzyga własny Ordynariusz duchownego³⁷.

Należy też pamiętać, że zakaz podejmowania zarządu dóbr należących do świeckich albo świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków, nie posiada charakteru absolutnego. Innymi słowy, jeśli właściwy Ordynariusz uzna za dopuszczalne sprawowanie przez duchownego określonego zarządu dóbr lub objęcie urzędu, z którym łączy się obowiązek składania sprawozdań finansowych, wspomniany zakaz ustaje³⁸.

³⁵ Ilekroć w ustawie z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości traktuje się o inwestycjach, „rozumie się przez to aktywa posiadane przez jednostkę w celu osiągnięcia z nich korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu wartości tych aktywów, uzyskania przychodów w formie odsetek, dywidend (udziałów w zyskach) lub innych pożytków, w tym również z transakcji handlowej, a w szczególności aktywa finansowe oraz te nieruchomości i wartości niematerialne i prawne, które nie są użytkowane przez jednostkę, lecz są posiadane przez nią w celu osiągnięcia tych korzyści. W przypadku zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji przez inwestycje rozumie się lokaty” (art. 3 ust. 1 pkt 17).

³⁶ Do wymienionych wyżej, zakazanych prawem urzędów należy też zaliczyć inne, także te nie wprost związane z działalnością gospodarczą, które kompetentna władza kościelna za takie uznała. Nie podlega dyskusji, iż do kategorii urzędów, których nie wolno wykonywać duchownym, należy zaliczyć zawód psychoanalityka, o czym jest mowa w monicie *Cum compertum*, opublikowanym przez Święte Oficjum dnia 15 lipca 1961 roku. W dokumencie tym postanowiono m. in.: 3) *Clericis et Religiosis interdicitur ne munere psychoanalystarum fungantur, ad mentem can. 139, par. 2. 4) [...] Similiter Sacerdotes et utriusque sexus Religiosi psychoanalytas ne adeant nisi Ordinario suo gravi de causa permittente*. *Suprema Sacra Congregatio S. Officii, Monitum Cum compertum, AAS 53 (1961), s. 571.*

³⁷ Duchowny, który czuje się pokrzywdzony wydaną w takiej sprawie decyzją Ordynariusza, ma prawo do rekursu hierarchicznego.

³⁸ W instytutach laickich na prawie papieskim, zezwolenie, o którym jest mowa w kan. 285 § 4 KPK, może być udzielone przez własnego przełożonego wyższego. Zob. kan. 672 KPK.

Taką samą decyzję Ordynariusz może podjąć w przypadku wątpliwości co do kwalifikacji danej funkcji czy urzędu lub natury działalności realizowanej przez duchownego. W razie uchylenia w poszczególnym przypadku zakazu, o jakim jest mowa w kan. 285 § 4 (*ab initio*) KPK, decyzja w przedmiotowej sprawie powinna być wydana na piśmie.

B. ZAKAZ ZAWIERANIA TRANSAKCJI LUB UPRAWIANIA HANDLU PRZEZ DUCHOWNYCH

Nie mniej problemów natury interpretacyjnej rodzi wyrażenie *prohibitio negotiationem aut mercaturam exercere*, czyli zakaz zawierania transakcji lub uprawiania handlu, o jakim jest mowa w kan. 286 KPK. Jeśli chodzi o znaczenie słowa *negotiatio*, pojęcie to obejmuje m.in. następujące treści: interes bankowy³⁹, interesy pieniężne, zajmowanie się handlem⁴⁰. Jak wiadomo, wymieniony rzeczownik odsłowny pochodzi od czasownika bezprefiksального *negotiari*, który znaczy: zajmować się handlem, interesami pieniężnymi, prowadzić interesy, ciągnąć zyski z czegoś⁴¹, a osoba, która *negotiationem exercet*, to *negotians* lub *negotiator*, czyli człowiek interesu, bankier, finansista, kupiec, zastępca w interesach⁴². W efekcie, zwrot *prohibitio negotiationem exercere* oznacza po prostu zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, która z natury swej ukierunkowana jest na osiągnięcie zysku. Pojęcie *mercatura* zaś, wyraźnie węższe znaczeniowo od pojęcia *negotiatio*, oznacza handel, kupiectwo, rodzaj transakcji handlowej⁴³. Innymi słowy, *mercatura* stanowi formę *negotiationis*, a *prohibitio mercaturam exercere*, o jakim jest mowa w kan. 286 KPK, dotyczy zakazu prowadzenia działalności gospodarczej, która polega na kupnie i sprzedaży, dokonywanych wyłącznie dla osiągnięcia korzyści majątkowych.

Oczywiście, tak jeden jak drugi zakaz dotyczy jedynie stałego zajęcia, czyli działalności handlowej, ukierunkowanej na zarobek, która przybie-

³⁹ Zob. Jougan 1992, 443.

⁴⁰ Zob. Pieńkos 1993, 252.

⁴¹ Zob. tamże.

⁴² Zob. tamże.

⁴³ Zob. tamże, 239.

ra postać trwałą i habitualną⁴⁴, „nie zaś pojedyncze akty”⁴⁵. Jak zgodnie zauważają kanoniści, właśnie ustawiczne i ciągłe⁴⁶ zajmowanie się jakąś formą działalności gospodarczej, która ma przynosić zysk – zakładające posiadanie odpowiedniej wiedzy, doświadczenia a nawet sprytu – winno być wyłącznie brane pod uwagę w razie stwierdzenia w poszczególnym przypadku przekroczenia zakazu, o jakim jest mowa w kan. 286 KPK⁴⁷.

Przedmiotem wspomnianej działalności gospodarczej ukierunkowanej na osiągnięcie korzyści mogą być wszelkie dobra, mianowicie: dobra materialne, czyli rzeczy⁴⁸; prawa⁴⁹; dobra materialne niebędące rzeczami⁵⁰; dobra niematerialne⁵¹; zespoły rzeczy i praw⁵².

⁴⁴ [...] *está prohibido, sin licencia del Ordinario, desarrollar actividades conexas con la administración de los bienes económicos de pertenencia laical, así como también el ejercicio habitual de la actividad comercial e industrial para intereses propios*. Busso 2014, 35.

⁴⁵ Gałkowski 2016, 84.

⁴⁶ F. Bączkowicz stwierdza wręcz, że w tym przypadku chodzi o działalność dochodową, która przybiera postać profesji, zajęcia ustawicznego, aktywności ściśle zawodowej. Stwierdza on: „Przez handel (*negotiatio*) rozumieć należy stałe, czyli zawodowe kupowanie i sprzedawanie z zyskiem jakichkolwiek rzeczy [...]”. Bączkowicz 1957, 332.

⁴⁷ Por. Jone 2015, 149; Conte a Coronata 1950, 230; Cappello 1961, 234.

⁴⁸ Zgodnie z art. 45 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm.), rzeczami są wyłącznie przedmioty materialne. W istocie chodzi tutaj o materialne części przyrody, znajdujące się w stanie pierwotnym lub przetworzonym, tak wyodrębnione, w sposób naturalny albo sztuczny, iż można je traktować w stosunkach społeczno-gospodarczych jako dobro samoistne. Zob. Ignatowicz, Stefaniuk 2003, 17; Ziemiąn 2003, 21. Rzeczy z zasady dzieli się na nieruchomości i ruchomości. Jako nieruchomości w Kodeksie cywilnym określa się grunty, czyli części powierzchni ziemi stanowiące odrębny przedmiot własności, oraz trwale związane z gruntem budynki lub ich części (lokale), o ile przepisy szczególne tak stanowią. Wyróżnia się trzy rodzaje nieruchomości, mianowicie: gruntowe, budynkowe, lokalowe (art. 46 § 1, art. 48).

⁴⁹ Przykładem ograniczonego prawa rzeczowego jest użytkowanie uprawniające do używania rzeczy i pobierania z niej pożytków. Według art. 265 Kodeksu cywilnego, przedmiotem użytkowania mogą też być prawa, w tym wierzycielności i prawa z papierów wartościowych (np. akcje i obligacje). Ograniczonym prawem rzeczowym jest również zastaw, którego przedmiotem może być tak rzecz, jak zbywalne prawa (np. udziały w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, prawa z papierów wartościowych, wierzycielności). Zob. art. 306 § 1 i art. 327 kc.

⁵⁰ Chodzi tu m.in. o kopaliny, ciecze, gazy, zwierzęta.

⁵¹ Dobra niematerialne to dobra, które występują w obrocie cywilnoprawnym i nie posiadają postaci materialnej, która je uzewnętrznia. Katalog dóbr niematerialnych obejmu-

Istotny wpływ na kwalifikację konkretnej działalności handlowej ma jej cel. W praktyce rozróżnia się różnego rodzaju transakcje handlowe, mianowicie: dochodowe (*negotiatio lucrativa seu quaestuosa*), przemysłowe lub artystyczne (*negotiatio industrialis seu artificialis*), publiczne, zwane też politycznymi (*negotiatio politica*), wymienne, czyli finansowe (*negotiatio cambiaria seu argentaria*) oraz ekonomiczne (*negotiatio domestica seu oeconomica*)⁵³. Nie podlega dyskusji, iż dochodowa działalność handlowa polegająca na nabyciu praw rzeczowych, które w niezmienionej postaci chce się zbyć z zyskiem⁵⁴, jest duchownym bezwzględnie zakazana. Podobnie należy postrzegać przemysłową działalność handlową, która oznacza zakup rzeczy z myślą jej przerobienia i sprzedania po wyższej cenie⁵⁵. Zdaniem F.X. Wernza, obie wymienione wyżej formy aktywności

je: dobra osobiste, własność intelektualną, środki pieniężne, papiery wartościowe, energię. Zgodnie z art. 23 Kodeksu cywilnego, do dóbr osobistych należy zaliczyć m.in.: zdrowie, wolność, cześć, swobodę sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnicę korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską. W tym przypadku przedmiotem obrotu gospodarczego mogą być utwory chronione prawem autorskim, wzory użytkowe, wynalazki, projekty racjonalizatorskie, wzory przemysłowe, znaki towarowe, wizerunek itp. Pieniężmi określa się środki płatnicze, które pełnią funkcję nośnika umownych wartości ekonomicznych; w poszczególnym przypadku wspomniane instrumenty finansowe mogą przybrać postać rzeczy ruchomych (np. monety) lub zapisu informacyjnego na rachunku bankowym. Papierami wartościowymi nazywa się zbywalne dokumenty lub zapisy w systemie informatycznym, potwierdzające i gwarantujące określone prawa majątkowe. W zależności od funkcji prawnych, które wspomniane instrumenty finansowe pełnią, mogą to być: papiery reprezentujące wierzytelności pieniężne (np. obligacja, weksel, czek, bon skarbowy, obligacja skarbową, list hipoteczny, list zastawny, los loteryjny, świadectwo udziałowe NFI, bankowy papier wartościowy, warrant subskrypcyjny), papiery dokumentujące uprawnienia do współwłasności majątkowej (np. akcja, certyfikat inwestycyjny), papiery wartościowe uprawniające do zarządzania rzeczami (np. konosament w transporcie towarów, dowód skladowy). Zob. Kudła 2009.

⁵² Np. spadek, gospodarstwo rolne, przedsiębiorstwo.

⁵³ Por. Busso 2014, 36-37.

⁵⁴ W tym przypadku winny być spełnione następujące cztery warunki, traktowane kumulatywnie: 1) powinien nastąpić zarówno zakup, jak i sprzedaż rzeczy; 2) nie może dojść do istotnej zmiany właściwości rzeczy; 3) cena sprzedaży powinna być wyższa od ceny nabycia rzeczy; 4) nabywca od początku winien posiadać wolę zakupu rzeczy w celu sprzedania jej z zyskiem. Tamże, 36.

⁵⁵ Inaczej taką działalność handlową ocenia J.A. Alasia, który stwierdza: *Negotiatio artificialis clericis permissa est*. Alasia 1783, 45.

handlowej duchownych mogą być uznane za legalne wyłącznie wówczas, gdy stanowią jedyne źródło utrzymania lub raptowne ich zakończenie, po przyjęciu spadku, groziłoby poniesieniem znacznej straty⁵⁶. Za niedozwoloną w przypadku duchownych należy też uznać działalność handlową publiczną i wymienną, jeśli racją jej realizacji jest chęć pomnożenia dóbr. W pierwszym przypadku chodzi o taką formę aktywności, która polega na pozyskiwaniu rzeczy w celu ich sprzedania jakiejś społeczności lub zespołowi osób (np. państwo, związek wyznaniowy, organizacja, stowarzyszenie, fundacja, wojsko, zgromadzenie zakonne, parafia)⁵⁷. Transakcje handlowe wymienne oznaczają zaś różnego rodzaju operacje finansowe z użyciem środków pieniężnych lub papierów wartościowych, mające na celu pomnożenie praw majątkowych. Inaczej natomiast należy oceniać transakcje o charakterze ekonomicznym, które polegają na nabyciu na własny użytek lub dla swoich bliskich jakiejś własności lub innych praw majątkowych i pozbyciu się ich – także z zyskiem – w sytuacji, kiedy nie są już one niezbędne do godziwego życia i zabezpieczenia przyszłości. Taka forma działalności handlowej, stanowiąca w istocie racjonalne gospodarowanie, nie jest duchownym zabroniona.

2. ZAKRES LEGALNEGO CZYNNEGO UDZIAŁU DUCHOWNYCH W ŻYCIU GOSPODARCZYM

Ograniczenie podmiotowych praw duchownych w zakresie działalności gospodarczej, jakiego dokonuje najwyższy ustawodawca kościelny w kan. 285 § 4 i kan. 286 KPK, nie oznacza pozbawienia tych osób wszelkich praw w tej dziedzinie życia. Jeśli chodzi o sprawowanie zarządu dóbr, biskupi, prezbiterzy i diakoni mają prawo podejmować zarząd dóbr należących do kościelnych osób prawnych, zarząd dóbr stanowiących włas-

⁵⁶ Wernz 1913, n. 219.

⁵⁷ Nie jest istotne, kto ma być beneficjentem wspomnianego zysku, mianowicie osoba prowadząca działalność handlową lub określona społeczność. O nielegalnym charakterze transakcji przesądza w tym przypadku cel owej aktywności, mianowicie chęć osiągnięcia korzyści materialnej. Taka działalność handlowa, podejmowana dla dobra wspólnego, w przypadku duchownych byłaby „dozwolona tylko w razie konieczności, o której orzeka biskup”. Bączkiewicz 1957, 332.

ność samych duchownych oraz zarząd dóbr należących do świeckich, jeśli zezwoli na to ich własny Ordynariusz.

Prawo nie zabrania też duchownym sprawowania urzędów świeckich, również tych z zakresu spraw ekonomicznych i związanych z rachunkami, o ile wspomniane stałe zadania nie łączą się z obowiązkiem składania rachunków. W konsekwencji, jeśli nie jest to zakazane w prawie partykularnym, jako nieprzystojące stanowi duchownemu⁵⁸, osoby te mogłyby teoretycznie piastować w Polsce m.in. następujące urzędy i stanowiska: skarbnik, kasjer banku, bankier, broker, bukmacher, analityk giełdowy, komornik, inkasent, kwestor, poborca podatków, makler, doradca inwestycyjny⁵⁹.

Duchowni posiadają też prawo prowadzenia legalnej działalności handlowej, o ile nie przybiera ona charakteru stałego zajęcia i nie jest ukierunkowana wyłącznie na osiągnięcie korzyści majątkowych. Poza wymienioną wyżej ekonomiczną aktywnością handlową (*negotiatio domestica seu oeconomica*), mogą oni m.in.: nabywać własność i inne prawa majątkowe, inwestować na giełdzie⁶⁰, zakupywać jednostki w funduszach inwestycyjnych, lokować pieniądze w zyskownych papierach wartościowych⁶¹, posiadać udziały w spółkach kapitałowych⁶².

⁵⁸ Por. kan. 285 § 1 KPK.

⁵⁹ W przypadku wyżej wymienionych profesji należy pamiętać, że obowiązek sprawozdawczy na mocy ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości nie jest związany z określonym urzędem. Dotyczy on podmiotów zobowiązanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz tych, które samodzielnie wybrały pełne księgi rachunkowe jako sposób ewidencjonowania działalności gospodarczej. Wyszczególnione wyżej osoby zobowiązane byłyby do sporządzania stosownych sprawozdań finansowych jedynie wówczas, gdyby, jako osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, prowadziły księgi handlowe na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o rachunkowości.

⁶⁰ *La negotiatio cambiaria seu argentaria, que es el cambio de dinero y de títulos, cuando la inversión en bolsa es patrimonio personal, les es permitido a los clérigos porque tales operaciones no se reputan comerciales mientras no constituyan actividad profesional.* Busso 2014, 37.

⁶¹ Zob. Bączkowiec 1957, 333.

⁶² Tego typu aktywność, w pewnym sensie podobna do transakcji handlowych ekonomicznych (*negotiatio domestica seu oeconomica*), prowadzi do wejścia w posiadanie określonych praw majątkowych i niekoniecznie musi generować jakikolwiek zysk. Naturalnie, nie wolno duchownym zasiadać w zarządzie tego typu spółek (*En cuanto a la compra de acciones: si la sociedad comercial o industrial es honesta, les está permitido, pero no podrán tomar parte de la administración de esa sociedad;* Busso 2014, 37).

3. REPERKUSJE NATURY KANONICZNEJ I CYWILNOPRAWNEJ
PRZEKROCZENIA ZAKAZÓW, O KTÓRYCH MOWA W KAN. 285 § 4 (*AB INITIO*)
I KAN. 286 KPK

Faktyczne objęcie przez duchownego zarządu dóbr należących do świeckich, wejście w posiadanie świeckiego urzędu, z którym łączy się obowiązek składania rachunków, oraz stałe zajmowanie się handlem i transakcjami nastawionymi wyłącznie na zysk stanowią przekroczenie przepisów prawa kanonicznego⁶³. Zabroniona prawem działalność polegająca na uprawianiu przez duchownego handlu lub na zawieraniu transakcji, które z natury swej ukierunkowane są na osiągnięcie korzyści materialnych, podlega obligatoryjnej karze. Określenie sankcji karnej w poszczególnym przypadku należy do własnego Ordynariusza. Wspomniana kara powinna być odpowiednia do ciężkości przestępstwa⁶⁴.

Mężczyzna, który sprawuje urząd lub zarząd zakazany duchownym na mocy kan. 285 § 4 KPK albo na sposób stały zajmuje się handlem i prowadzi interesy nakierowane jedynie na zysk, jest związany przeszkodą niepozwalającą przyjąć święceń. Przeszkoda ta istnieje dopóty, dopóki człowiek ten nie złoży wspomnianego urzędu lub zarządu i nie uwolni się od związanych z nim rozliczeń bądź formalnie nie zaniecha prowadzenia zakazanej działalności handlowej⁶⁵.

⁶³ Należy pamiętać, że nie dotyczy to diakonów stałych; ci nie są związani kanonem 285 § 4 KPK, chyba że prawo partykularne co innego postanawia. Zob. kan. 288 KPK.

⁶⁴ Zob. kan. 1392 KPK. Naturalnie, wymierzenie kary w poszczególnym przypadku winno nastąpić zgodnie z przepisem kan. 1341 KPK, tj. dopiero wtedy, gdy własny Ordynariusz uznał, że ani braterskim upomnieniem, ani naganą, ani też innymi środkami pasterskiej troski nie można w sposób wystarczający naprawić powstałego zgrzeszenia, wyrównać naruszonej sprawiedliwości i doprowadzić do poprawy winnego. Zob. Busso 2014, 38.

⁶⁵ Por. kan. 1042 nr 2 KPK. Należy tu nadmienić, iż mylił się prof. J.M. González del Valle, kiedy twierdzi, że wspomniana zwykła przeszkoda „istnieje także wtedy, gdy duchowny sprawuje [wymieniony – J.K.] urząd lub zarząd na podstawie otrzymanego zezwolenia” (zob. González del Valle 2011, 771) i prof. T. Gałkowski, zdaniem którego przekroczenie przez duchownego zakazu, o jakim jest mowa w kan. 285 § 4 i kan. 286 KPK, stanowi przeszkodę do wykonywania święceń (zob. Gałkowski 2016, 82). W KPK, w którym, w przeciwieństwie do KPK z 1917 r., dokonano wyraźnego rozróżnienia między przeszkodami i nieprawidłowościami do przyjęcia święceń (zob. kanony: 1040, 1041, 1042, 1043, 1047 § 2 i 1049 § 3 KPK) a przeszkodami i nieprawidłowościami do ich wykonywania (zob. kanony: 1044 i 1047

Duchowny, który bez zgody własnego Ordynariusza obejmuje zarząd dóbr należących do osób świeckich lub wchodzi w posiadanie świeckiego urzędu, z którym łączy się obowiązek składania rachunków, zgodnie z prawem polskim sprawuje wspomniane zadania ważnie. Tak samo należy traktować jego stałą, dochodową działalność handlową. Jakkolwiek wymienione formy aktywności gospodarczej są zakazane przez prawo wewnętrzne związku wyznaniowego, to Kodeks Prawa Kanonicznego, w którym je wyrażono, nie jest źródłem prawa powszechnie obowiązującego Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto, „normy prawa kanonicznego nie mają charakteru norm prawa wewnętrznie obowiązującego w rozumieniu art. 93 Konstytucji”⁶⁶. Innymi słowy, chociaż Kościół katolicki, w imię zasady autonomii⁶⁷, ma prawo do samoorganizacji i samorządności, jego wewnętrzne prawo jest obcym względem norm prawa polskiego⁶⁸.

§ 3, 1048 KPK), w ogóle nie wymienia się form działalności gospodarczej, o jakiej jest mowa w kan. 285 § 4 i kan. 286 KPK, jako przestępstw, które sprawiają, że duchowny staje się związany jakąś przeszkodą lub nieprawidłowością do wykonywania święceń. Ponieważ zaś ustawodawca zaznacza, że „ustawy, które ustanawiają kary, ograniczają swobodne wykonywanie uprawnień albo zawierają wyjątek od ustawy, podlegają ściślejszej interpretacji” (kan. 18 KPK), nie wolno zapominać w interpretacji naukowej obowiązujących przepisów prawa kanonicznego o respektowanej w KPK zasadzie prawa: *favorabilia amplianda, odiosa restringenda* (korzystne przepisy prawa interpretuje się szeroko, te zaś, które mają charakter ograniczający, ściśle).

⁶⁶ Mezglewski 2011, 252.

⁶⁷ Zgodnie z art. 25 ust. 3 Konstytucji RP, „[s]tosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie [...]”. Wspomnianą zasadę niezależności i autonomii państwa i Kościoła katolickiego potwierdzono też w art. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. Przepis ten posiada następujące brzmienie: „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są – każde w swojej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach [...]”; Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

⁶⁸ Normy wewnątrzkościelne wywołują skutki w sferze prawa cywilnego wyłącznie wtedy, „gdy ustawodawca w sposób wyraźny recypuje (upaństwia) poszczególne normy prawnokanoniczne. Taka sytuacja ma miejsce m.in. w zakresie zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej (kompetencje duchownego upoważnionego do przyjmowania oświadczeń o zawarciu małżeństwa), czy też w przepisach dotyczących nauczania religii w szkołach publicznych (skierowania do nauczania religii). Skuteczność tych przepisów w państwowym porządku prawnym zależy w każdym przypadku od decyzji uprawnionych organów państwa”. Mezglewski 2011, 252. Por. Pietrzak 2006, 22.

ZAKOŃCZENIE

Obowiązujące normy katolickiego prawa kanonicznego czytelnie zakazują duchownym podejmowania działalności nastawionej jedynie na osiągnięcie zysku oraz podejmowania zarządu dóbr należących do świeckich i sprawowania świeckich urzędów, z którymi wiąże się obowiązek składania rachunków. Kodeks Prawa Kanonicznego nie jest jednak źródłem prawa powszechnie obowiązującego Rzeczypospolitej Polskiej. Nie jest też źródłem prawa wewnętrznego w rozumieniu art. 93 Konstytucji RP. W efekcie, duchowny, który niezgodnie z prawem wewnętrznym związku wyznaniowego zasiada w zarządzie spółki kapitałowej, spółdzielni lub przedsiębiorstwa państwowego, działa jako uprawniony organ osoby prawnej a czynności prawne, które wykonuje w imieniu tej jednostki, są ważne. Inna interpretacja ograniczających norm kanonicznych, wyrażonych w kan. 285 § 4 i kan. 286 KPK, podważałaby zasadę pewności i bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

BIBLIOGRAFIA

- Alasia, Joseph Antonius. 1783. *Commentarii de Legibus, de Actibus humanis, de Justitia et Iure*. b.m.w.: JM. Briolus.
- Bączkowicz, Franciszek. 1957. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne Św. Krzyża.
- Busso, Ariel David. 2014. „La normativa y el procedimiento de las irregularidades e impedimentos para la recepción y el ejercicio del Orden Sagrado”. *Anuario Argentino de Derecho Canónico* 20: 27-53.
- Cappello, Felix. 1961. *Summa Iuris Canonici*, vol. 1. Romae: Apud aedes Universitatis Gregoriana.
- Conte a Coronata, Matheo. 1950. *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1. Taurini-Romae: Marietti.
- Gałkowski, Tomasz. 2016. „Zakaz uprawiania handlu i dokonywania transakcji przez duchownych Kościoła katolickiego”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 25/2: 79-90.
- González del Valle, José María. 2011. „De ordine. Święcenia”. W: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, 749-780. Kraków: Wolters Kluwer.

- Ignatowicz, Jerzy, Krzysztof Stefaniuk. 2003. *Prawo rzeczowe*. Warszawa: LexisNexis.
- Jone, Heriberto. 1950. *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1. Paderborn: F. Schöning.
- Jougan, Alojzy. 1992. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej.
- Krajczyński, Jan. 2012. „Opinia prawna dotycząca ważności weksli podpisanych przez Dyrektora Caritas Diecezji Płockiej”. *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 4: 214-250.
- Kudła, Janusz. 2009. *Instrumenty finansowe i ich zastosowania*. Warszawa: Wydawnictwo Key Text.
- Lewandowski, Mariusz. 2014. „Ochrona pracownika przed dyskryminacją w polskim prawie pracy”. *Palestra* 3-4: 137-153.
- Mezglewski, Artur. 2011. „Opinia prawna dotycząca problemu obowiązywania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obrocie prawnym”. *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 3: 251-258.
- Pieńkos, Jerzy. 1993. *Słownik łacińsko-polski. Prawo rzymskie i kanoniczne. Teologiczne słownictwo kościelne. Nauki humanistyczne i społeczne. Zwroty i wyrażenia używane w nauce i kulturze. Sentencje, maksymy, aforyzmy, paremie*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Pietrzak, Michał. 2006. „Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym”. *Państwo i Prawo* 8: 16-31.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2011. „De ministris sacris seu de clericis. Święci szafarze czyli duchowni”. W: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. Piotr Majer, 223-274. Kraków: Wolters Kluwer.
- Skąpski, Michał. 2006. *Ochronna funkcja prawa pracy w gospodarce rynkowej*. Kraków: Zakamycze.
- Skoczyński, Jacek. 1999. „Zasada równego traktowania pracowników”. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* 7-8: 2-5.
- Sobczyk, Arkadiusz. 2014. „Prawo i człowiek pracujący – między ochroną godności a równości”. W: *Aksjologiczne podstawy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych*, red. Michał Skąpski, Krzysztof Ślebzak, 31-59. Poznań: Ars Boni et Aequi.
- Surdej, Aleksander. 2011. *Nowoczesne państwo a gospodarka rynkowa*. Warszawa: Instytut Obywatelski.
- Wernz, Franciscus Xaverius. 1913. *Ius decretalium*, t. II. Prati: Giachetti.
- Wernz, Franciscus Xaverius. 1943. *Ius canonicum ad Codicis normam exactum opera Petri Vidal*, t. 2 (*De personis*). Romae: Apud aedes Universitatis Gregoriana.
- Ziemianin, Bronisław. 2003. *Prawo rzeczowe*. Kraków: Zakamycze.

CANON-LAW PROHIBITION OF CONDUCTING CERTAIN KINDS
OF ACTIVITIES BY THE CLERGY AND ITS SIGNIFICANCE UNDER
POLISH LAW

Summary

The article deals with the prohibited activity of the clergy specified in can. 285 § 4 and can. 286 of the Code of Canon Law. It follows from the canons that it is against canon law for clerics to manage goods belonging to lay persons, to hold a secular office which entails an obligation of making financial statements (rendering accounts), or to conduct trade and transactions solely for profit. This prohibition, however, cannot be considered effective under Polish law, and legal acts carried out by a cleric who holds such an office or performs a function will be valid. The regulations of canon law in question are neither the sources of universally binding law of the Republic of Poland nor internally binding law (art. 87 and art. 93 of the Constitution of the Republic of Poland. In other words, although the Catholic Church, in the name of the principle of autonomy, has the right to self-organization and self-government, its own law (canon law) is foreign to Polish law. As a consequence, a cleric who, against canon law, is member of the board of a joint stock or limited company or for example a state-owned enterprise, should be considered to act rightfully. A different interpretation of Polish law would call into question the principle of certainty and security in business transactions.

Key words: the clergy; management of goods; trade; the Catholic Church

Thumaczenie: Daria Bębeniec